

**Յուլիա Գիլոյեան. «Հայ ժողովուրդի մշակութային ու հոգեւոր արժէքներու իւրացումն ու ոչնչացումը՝ եւ
Թիւրքիոյ նոր-օսմանական քաղաքականութիւնը՝ մարտահրաւերներ եւ սպառնալիքներ»**

(Յատուկ զեկոյց՝ Մերձաւոր Արեւելքի հարցով «REGNUM» Ռուսաստանի դաշնային լրատուական գործակալութեան կազմակերպած «Թիւրքիոյ վարած ներկայիս նոր-օսմանական քաղաքականութիւնը՝ մարտահրաւերներ ու սպառնալիքներ» անուանումով միջազգային համագումարին, Ռուսաստանի, Հայաստանի, Սուրիոյ, Իրանի, Թիւրքիոյ, Իրաքի եւ Իսրայէլի ճանչցուած քաղաքագէտներու եւ փորձագէտներու մասնակցութեամբ: 17.11.2016թ.)

Թիւրքիոյ նոր-օսմանական քաղաքականութեան ժամանակակից ակնյայտ արտայայտութիւններէն մէկը՝ հայ ժողովուրդի հոգեւոր մշակութային արժէքներու իւրացումն ու ոչնչացումն է: Քաղաքականութիւն՝ զոր տեւական ժամանակ իրականացուցին թիւրքական կառավարութիւնները, ըլլան սուլթանական, երիտթիւրքական կամ քեմալական: Այն արտայայտուեցաւ սարսափելի ձեւերով՝ յատկապէս Հայերու ցեղասպանութեան տարիներուն, 1894-1923 թթ.-ուն իրականացուած թիւրքական կառավարութիւններուն կողմէ՝ Արեւմտեան Հայաստանի եւ Օսմանեան կայսրութեան տարածքին:

Եւ քանի որ մարդկայնութեան եւ քաղաքակրթութեան դէմ կատարուած այդ սարսափելի յանցագործութեան դատապարտումն ու վնասուց հատուցումը Միջազգային ընկերակցութեան կողմէ ամբողջութեամբ չիրականացաւ՝ ապա ցեղասպանութիւնը շարունակուեցաւ, եւ կը շարունակուի մինչեւ այսօր՝ ընդունելով զանազան այլ ձեւեր, որոնց շարքին նաեւ որպէս մշակութային ցեղասպանութիւն:

Այս տեսանկիւնով է, որ պէտք է ուշադրութիւն դարձնել քաղաքակրթական այդ ժառանգութեան յետագայ ճակատագիրին, ինչն այսօր յաճախ կ'անուանուի «բնօրրան»՝ նկատի առնելով, որ այն կ'առնչուի անոնց՝ որոնցմէ սկիզբ կ'առնէ մեր աշխարհի ոգեղէնութիւնը, մարդասիրութիւնն ու մշակոյթը:

Հայ ժողովուրդին պատկանող հնագոյն քաղաքակրթութեան, մշակութային ու հոգեւոր ժառանգութեան զգալի մասը՝ ցաւօք սրտի այսօր կը գտնուի այն պետութեան ձեռքին, ով ինքը իրականացուցած է չարագործութիւնը, ով մտածուած կերպով աշխարհին ի ցոյց դրած է իր բարբարոսական վերաբերմունքը այլ ժողովուրդի մշակոյթի եւ այդ արժէքները ստեղծողի նկատմամբ:

Ստիպուած ենք արձանագրել, որ Թիւրքիայի նոր-օսմանական քաղաքականութիւնը՝ շարունակաբար եւ տեւական «զարգացնելով» երիտթիւրքերու աւանդոյթները, հետեւողականօրէն եւ մեթոդաբար կը շարունակէ ոչնչացնել հայ ժողովուրդի մշակութային եւ հոգեւոր ժառանգութիւնը:

Ցեղասպանութեան տարիներուն՝ 19-րդ դարու վերջերէն մինչեւ 20-րդ դարու սկիզբը, բնիկ հայ բնակչութեան հիմնական մասի ֆիզիկական ոչնչացումէն յետոյ սկիզբ առած է հետեւողական գործընթաց մը՝ արմատախիլ ընելու այն ամէնը, որ կար եւ ընդունուած էր համարել հայկական:

Անցած դարու 28 թ.-էն սկսեալ անուանափոխութեան ենթարկուած է այն ամէնը՝ որ պատմական է ու ազգային, եւ Արեւմտեան Հայաստանի տարածքին վրայ է: Հայկական տեղանուններուն աւելի քան 90%-ը օտարուած է, եւ Արեւմտեան Հայաստանի աշխարհագրական անուանումները փոփոխուած են:

Հայ ժողովուրդին պատկանող հարիւրաւոր ճարտարապետական յուշարձաններ՝ վերածուած են մզկիթներու: Աւերակուած է այն ամէնը՝ որն ունի հայկական ծագում եւ կամ կ'առնչուի հայերուն,

հայկական մշակույթին ու պատմության: Յուշարձանները, եկեղեցիները, ճարտարապետության գլուխգործոցները՝ որպես թիրախ կը գործածուին թիրքական բանակի զինավարժություններուն ժամանակ, ինչը վայրենաբարոյ է ժամանակակից որեւէ պետության համար, ի հարկէ եթէ խօսքը չի վերաբերիր ահաբեկչական խմբաւորումներու գործունէութեան, ինչպէս ԻՊ-ինն է: Այն սակաւաթիւ եկեղեցիները որոնք տակաւին կանգուն մնացած են՝ կը գործածուին որպէս ախոռ, պահեստ կամ բանտ:

Կը ստեղծուին նոր, եւ կը կեղծուին այլազան պաշտօնական փաստաթուղթեր՝ որոնք կը խրախուսեն կեղծ գիտական հրատարակութիւններու ծնունդը, որոնց մէջ հայոց պատմութիւնը եւ մշակույթը կը կեղծուին եւ կամ միտումնաւոր կերպով կ'անտեսուին:

Ստեղծուած է «տուեալներու» ամբողջ համակարգ մը՝ այսպէս կոչուած «օրինական վանդալիզմի», ոսկիի անօրինական որոնումներու եւ պեղումներու: Թիրքիոյ կառավարութեան հովանաւորչութեամբ՝ «ոսկեխոյզներն» առանց բացառութեան կ'ոչնչացնեն ամէն ինչ: Այն յուշարձանները որոնք Թիրքիային չեն պատկանիր՝ անոնք մարդկութեան սեփականութիւնն են: Անոնց կորուստը անփոխարինելի է: Հայկական յուշարձաններու ոչնչացումն ու իւրացումը Հայերու ցեղասպանութեան շարունակութիւնն է: Ֆիզիկական ոչնչացման հետեւած է մշակութային ցեղասպանութիւնը:

Բազմաթիւ օրինակներէն մէջբերենք մէկ քանին:

Նեմրութ լեւան վրայ հայ հին աստուածներու պանթէոն է: Այնտեղ են տեղադրուած հայոց աստուածներէն՝ Արամազդի, Միհրի, Վահագնի, Անահիտի, Աստղիկի 8-9 մետր բարձրութեամբ արձանները: Անոնց շարքին Անտիոքոս առաջինի արձանը՝ տեղադրուած հայ Երուանդունիներու տոհմէն այդ արքայի յիշատակին, ն.ք. 62 թ.-ին: Այսօր թիրքերը իւրացուցեր են այդ ամէնը՝ եւ զանոնք կը ներկայացնեն որպէս իրենց սեփականը:

Հայկական լեռնաշխարհին մէջ Պորտասարը (Գեօրեկլի Թեփէ-թուրք.) տաճարական համալիր է, որ կը ներառնէ նաեւ աստղադիտարան: Մեծ եւ հնագոյն մեգալիթեան կառոյցներէն է, շուրջ 12 հազար տարեկան: Պորտասարը մեր ժամանակի ամենակարեւոր յայտնագործութիւններէն է: Այն՝ մարդու ձեռքով կառուցուած առաջին տաճարն է: Եւ այն նոյնպէս թիրքական ձեռով անուանափոխուած է:

Անի քաղաքը հայկական «ոսկեդարի» յուշարձան է: Անիի հայկական թագաւորութեան հնագոյն մայրաքաղաքը: «1001» եկեղեցիներու քաղաքէն մնացած են աւերակներ՝ եւ նոյնիսկ զանոնք կ'աւերեն վանդալները: Թիրքերն անուանափոխած են Անին Անը-ի՝ եւ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի միջոցով կը փորձեն զայն ներկայացնել որպէս Թիրքիոյ մշակութային ժառանգութիւն:

Անոնք ձեռք բարձրացուցած են նաեւ Աստուածաշնչեան արժէքներու վրայ՝ հայերու հիմնական խորհրդանիշներէն մէկուն, Արարատ լեռան, զոր անուանափոխած են Աղրը:

Համաձայն 1914 թ.-ի տուեալներու՝ հայկական եկեղեցիներու եւ եկեղեցական համալիրներու ընդհանուր թիւն Արեւմտեան Հայաստանի եւ Օսմանեան կայսրութեան մէջ կազմած է 2549 (որոնց շարքին IV-V դդ.-ու վաղ քրիստոնէական յուշարձանները): Անոնց մեծ մասը թալանուած, հրկիզուած եւ աւերուած է ցեղասպանութեան ժամանակ: ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի 1974 թ.-ի տուեալներուն համաձայն՝ 1923 թ.-էն յետոյ պահպանուած 913 պատմաճարտարապետական յուշարձաններէն 464-ը հիմնայատակ ոչնչացուած են, 252-ն աւերակ վիճակ ունի, 197-ն հիմնական վերանորոգման կարիք ունի: Այսօր արդէն գրեթէ ոչինչ մնացած է վերականգնելու, Թիրքիան զանոնք բոլորը ոչնչացուցած է ծրագրաւորուած կերպով:

Որպէս նոր-օսմանիզմի քաղաքականութեան ժամանակակից դրսեւորում կարելի է դիտել Սսի Կաթողիկոսական համալիրը կաթողիկոսարանին վերադարձնելու մերժումը, ինչը անոնք իւրացուցած են 20-րդ դարու ցեղասպանութիւնն իրականացնելու միջոցով:

Թիրքիոյ ներկայիս քաղաքականութիւնը հասցուցած է անոր, որ արեւմտահայերէնը յայտնուի ոչնչացման վտանգի տակ գտնուող լեզուներու շարքին, քանի որ Արեւմտեան Հայաստանէն բռնագաղթուածները հնարաւորութիւն չունին պատմական հայրենիք վերադառնալու եւ մայրենին այնտեղ գործածելու եւ զարգացնելու, որպէս իրենց բնական իրաւունքի արտայայտութիւն:

Թիրքիոյ վարած նոր-օսմանականութեան ու ձուլման քաղաքականութեան յատկանշական օրինակ է անոնց վերաբերմունքը Համշէնահայերու նկատմամբ, որոնք հիմնապէս ենթարկուեցան բռնի մահմեդականացման: Շատերը կորսնցուցին իրենց արմատներն ու ազգային ինքնութիւնը, չեն ընդունիր իրենց հայկականութիւնը, իրենք զիրենք կ'անուանեն «հեմշիլներ»: Աղօթք կարդալով արեւմտահայերէնով (օրինակ Հայր մերը)՝ անոնցմէ ոմանք համոզուած են, որ ան Համշէնական աղօթք է՝ թիրքերէն լեզուով:

Իսկ ճարտարապետական գոհարները, միջնադարեան Համշէնական կամարակապ կամուրջները՝ թիրքերը առանց ամօթի կ'արձանագրեն որպէս իրենց ձեռքբերումը: Եւ մենք պէտք է օգտագործենք բոլոր հնարաւորութիւնները՝ օգնելու մեր Համշէնահայ եղբայրներուն եւ քոյրերուն, որ վերադառնան իրենց հայկական արմատներուն:

Հայկական գորգերը թիրքերը կը ներկայացնեն իբրեւ իրենցը, նոյնիսկ եթէ կը բերեն Հայաստանէն եւ կամ կը կրկնօրինակեն զանոնք, անկախ հայկական խորհրդանիշներէն, գոյներէն եւ այլն..., պնդելով թէ ներկայացուածը թիրք ժողովուրդի ձեռքբերումն է:

Անոնք այնքան անսկզբունքային ու անշնորհք են՝ որ իւրացուցած են մեր հայրենասիրական «Զարթնիր լաո» երգը, աշխարհիս երեսին միակ օրօրոցային երգը՝ ուր մայրն իր որդիին քնացնելու փոժարէն՝ կոչ կ'ընէ պաշտպանելու Հայրենիքը, երգ՝ որով մեր ֆեդայիներն ու մարտիկները կոռի ելած են: Թիրքական ֆուտբոլային ակումբը զայն իւրացուցեր է՝ եւ կը գործածէ որպէս հիմն, բնականաբար փոխելով բառերն ու լեզուն թիրքերէնի:

Հնագոյն հայկական խոհանոցը նոյնպէս «կողոպտուած» է հարեւաններու կողմէ, ինչը դիրին է ապացուցել՝ եթէ անդրադառնանք ակունքներուն, ուսումնասիրելով թէ ինչէն եւ ինչպէս պատրաստուած է կերակուրը:

Բերենք հացահատիկի օրինակը, թէեւ կրնանք այլ օրինակներու ալ դիմել: Հացահատիկի 3-4 տեսակներ կը համարուին բուն հայկական: Յայտնի է, որ հացահատիկի հայրենիքը Հայկական լեռնաշխարհն է: Հայերն են, որ հինէն ի վեր զբաղուել են հացահատիկի մշակմամբ: Բլդուր, փոխինձ, կորկոտ, ձաւար, հաճար... եւ այս ամէնը այլազան ձերերով մշակելով՝ խմորի հետ կ'օգտագործուին հայկական խոհանոցէն ներս: Բոլոր այն կերակրատեսակները, որոնք թիրքերն ու այլ հարեւաններ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի «օժանդակութեամբ» կը ձգտին իւրացնել՝ իրականութեան մէջ բուն հայկական ստեղծագործութիւն են, որովհետեւ ունին պատրաստման մաքուր հայկական եղանակ թոնիրի մէջ, եւ ունին հայկական անուանումներ: Այդ ամէնը կը վերաբերին նաեւ լաւաշին ու մատնաքաշին:

Ինչպէս կը կանխագուշակեն շատերը՝ «քաշիկ» (քաշել խօսքէն) ազգային կերակուրէն յետոյ, թիրքերը կը ցանկան իւրացնել թոնիրը, որն Արեւիկն երկրպագելու ժամանակներէն ի վեր հայերու համար Արեւի խորհրդանիշն է երկրի վրայ: Թոնիրն ունի քանի մը գործառոյթ՝ բացի անկէ որ վառարան է կերակուր պատրաստելու, նաեւ կը տաքցնէ կացարանը, կը բուժէ հիւանդութիւններ, եւայլն:

Այն ամէնը ինչ ներկայացուեցաւ վերը՝ կը կատարուի ցուցադրելու համար որ թիրքերը բնակչութեան գլխաւոր տարրն են Հայկական լեռնաշխարհի: Սակայն որքան ալ ջանան կեղծել իրենց պատմութիւնը, վճարել ամենատարբեր լոբբիստական կազմակերպութիւններուն՝ միեւնոյնն է, չստացուիր այն ընել, որովհետեւ պատմութիւնը կը յիշէ քոչուորներուն՝ որոնք բռնագրաւեցին այլոց հողերը, իւրացուցին անոնց ունեցուածքն ու մշակութային արժէքները:

Թիրքիայի Հանրապետութիւնը ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի անդամ է: Ժամանակն է, որ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ն ու այլ միջազգային կազմակերպութիւններ՝ պահպանեն պատմական արդարութեան սկզբունքները, իրաւունքները, բարեկրթութեան կանոնները, եւ ոչ այնպէս՝ ինչպէս հիմա, գործածելով երկակի սկզբունքներ: Յուսով ենք, որ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի եւ այլ միջազգային կազմակերպութիւններու բարեխիղճ մասնագէտները՝ կը կասեցնեն շարունակուող վանդալիզմը, եւ կը սկսին աշխատիլ հաճոյք ստանալով իրական պատմագրութեան ուսումնասիրութենէն՝ այլ ոչ թէ մտացածին, կամ իրենց որպէս իրական

ներկայացուած կեղծիքներէն: Սա ոչ միայն Հայ ժողովուրդի պատմութիւնն է՝ այլեւ համաշխարհային, ամբողջ մարդկութեան հոգեւոր մշակութային ժառանգութիւնն է:

Յուլիա Գիւլոյեան՝

Մշակոյթի յանձնաժողովի ղեկավար, «Համշէնուհի» Համշէնահայերու կանաց միջազգային միութեան,
նախագահութեան անդամ

17.11.2016 թ.

---

stat.gov.wa@haybachdban.org